عوارض ناخواسته داروهای گیاهی

دکتر فاطمه افرا[1]، دکتر زهرا جهانگرد[2]

۱. دستیار گروه داروسازی بالینی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران
۲. گروه داروسازی بالینی دانشکده داروسازی دانشگاه علوم پزشکی تهران

شرح

فارماکوویژیلانس نوعی از ارزیابی پیوسته و مداوم اثرات ناخواسته و سایر جنبه‌های وابسته به سلامت داروهایی است که در حال حاضر، در بازار دارویی به‌کار برده می‌شوند و شامل داروهای گیاهی و سنتی نیز می‌شود.

امروزه داروهای گیاهی در جوامع بسیاری در سراسر جهان مصرف می‌شوند. فرآورده‌های گیاهی به‌صورت گسترده برای درمان بسیاری از بیماری‌ها از جمله تسکین سرفه، محافظت از کبد و ضددیابت، پذیرفته شده‌اند. داروهای گیاهی به‌صورت سنتی بی‌ضرر تلقی می‌گردیدند چرا که منشا تهیه آن‌ها از منابع طبیعی بود، لکن این مطلب با توجه به گزارش‌ها موردی متعدد از عوارض ناخواسته داروهای گیاهی، زیر سؤال رفته است.

این مطلب که توسعه استفاده بالینی از داروها یک پروسه گسترده است، در مورد داروهای گیاهی نیز پذیرفته شده است. زمانی که یک دارو به بازار عرضه می‌شود، از شرایط کنترل شده مطالعات بالینی خارج شده و در دسترس عموم مردم قرار می‌گیرد. در مطالعات بالینی روی غالب داروهای گیاهی، تنها مطالعات کوتاه‌مدت بررسی ایمنی[1] و اثر بخشی دارو[2] روی تعداد کمی از افرادی که به دقت انتخاب شده‌اند، مورد بررسی قرار گرفته است، بنابراین، نیاز به بررسی فارماکوویژیلانس در داروهای گیاهی افزایش پیدا کرده و شامل تشخیص زودهنگام عوارض جدید ناخواسته داروهای گیاهی می‌باشد. به‌علاوه اطلاعات زیادی در ارتباط با سلامت و اثربخشی مصرف بلندمدت و مزمن این داروها در ترکیب با داروهای دیگر و مصرف آن‌ها در موارد خاصی از جمله کودکان، خانم‌های باردار و افراد سالمند، مورد نیاز است.

Charaka[3] می‌گوید که هر سم قوی اگر به درستی تجویز شود، می‌تواند به‌عنوان یک داروی خوب مصرف شود. به‌عبارت دیگر، هر داروی مفیدی اگر بدون احتیاط مصرف شود، می‌تواند به‌عنوان سم عمل کند. به‌دلیل انجام نشدن مطالعات بالینی روی اکثر داروها و فرآورده‌های

گیاهی، فارماکوویژیلانس بعد از ورود این فرآورده‌ها به بازار دارویی، نقش مهمی را به‌عنوان منبع مهم اطلاعات مربـــوط به ایمنی داروهـــا ایفا می‌کند. اگرچه ارزیابی عوارض ناخواسته مرتبط با مصرف فرآورده‌های گیاهی، چالش‌های منحصر به فردی را در کمیت و کیفیت اطلاعات به‌دست آمده فراهم می‌کند. البته، این غیرقابل انکار است که گیاهان نقـــش مهمی را در توســـعه داروهای مدرن بازی می‌کننـــد. بیش از ۶۰ تـــا ۷۰ در صد از داروهای مدرنـــی که در بازار دارویی وجود دارند، از گیاهان به‌دست آمده‌اند.

مواردی که در ارتباط با عوارض جانبی داروهای گیاهـــی به‌طـــور گســـترده در ارتبـــاط با مصرف Ephedra و Aristolochia[4] گـــزارش شـــده است، نشـــان‌دهنده قابلیت ایجاد عارضه با داروها و فرآورده‌هـــای گیاهی برای انســـان می‌باشـــند. شـــایع‌ترین عوارض جانبی گزارش شـــده مذکور مشکلات کبدی و کلیوی بوده‌اند. اگرچه تشخیص این که عارضه ایجاد شـــده عارضه داروی گیاهی اســـت یا خیر و مربوط به کدام ماده است، به‌دلیل وجود چندین ماده مؤثـــره در فرآورده‌های گیاهی سنتی با مشکل مواجه می‌گردد. در مطالعه‌ای که در سال ۲۰۱۰ انجام شد مشخص گردید، ۳۳۶ مورد از تعداد کل ۳۹۰ گزارش از عوارض ناخواسته دارویی، در ارتباط با داروهای گیاهی بوده است.

■ عوارض بعضـــی از داروها و فرآورده‌های گیاهی

✧ در یک مطالعه نشـــان داده شده که مصرف روزانه عصاره گیاه Ginkgo biloba در مدت یک هفته در افرادی که برای پیشگیری از MI آسپرین دریافت می‌کردنـــد، باعث خونریزی خودبه‌خودی عنبیه می‌شود.

✧ در مطالعـــه‌ای دیگر بیان شـــده اســـت که گیاهـــان St. John's Wort، Valerian و Kava-Kava ممکن اســـت اثر بعضی از داروهای بیهوشی را طولانی کنند.

✧ در مطالعه‌ای که توسط مؤسسه ملی سلامت ایالات متحده[5] انجام شـــد، مشـــخص گردید که بعضی از داروها و فرآورده‌های گیاهی مانند سیر و St. John's Wort کـــه مصـــرف آن‌ها در میان مردم محبوبیت دارد، می‌توانند اثر بخشی داروهای ضدبارداری خوراکی را تا ۵۰ درصد کاهش دهند.

✧ در مطالعه دیگری که انجام شـــد مشخص گردید برخی از فرآورده‌هـــای گیاهی و داروهایی کـــه در هومیوپاتی[6] مورد اســـتفاده قرار می‌گیرند، می‌تواننـــد روی متابولیســـم بعضـــی از داروها در شـــرایط برون‌تن[7] تأثیر بگذارند کـــه ازمیان این گیاهان می‌تـــوان به Parkia Speciosa اشـــاره کرد که در شـــرایط برون‌تن می‌تواند متابولیســـم کبدی داروها را افزایش دهـــد. هم‌چنین گیاهان Pithecallobium Jiringa و Pithecallobium microcarpus در شـــرایط درون‌تن نیز می‌توانند متابولیسم کبدی داروها را افزایش دهند.

■ نتیجه‌گیری

همان‌طـــور که در بالا اشـــاره شـــد، داروها و فرآورده‌های گیاهی در صورتی که به‌طور منطقی مصرف شوند، می‌تواند در کنترل و درمان بیماری‌ها کمک‌کننده باشـــند. یافته‌های بسیاری از محققان

نشان داده اســت که مصرف فرآورده‌های گیاهی ممکن اســت منجر به بروز عارضه و ایجاد خطر بــرای بیماران گردند. در ایــالات متحده، نزدیک به ۷۰ درصد از بیماران بدون اطلاع پزشــک خود از فرآورده‌های گیاهی اســتفاده کرده‌اند. بنابراین، مطالعات بیشــتری باید روی عوارض ناخواســته فرآورده‌های گیاهی که به‌صورت محلی در بعضی از مناطق مورد اســتفاده قرار می‌گیرند، انجام شده و آموزش‌های لازم در ارتباط با عوارض و تداخل‌ها و فواید و مضرات فرآورده‌های گیاهی برای جامعه فراهم گردد. اعضای کادر درمان نیز باید نســبت به تداخل‌های بالقوه فرآورده‌های گیاهی با ســایر داروهای مورد استفاده توسط بیماران، به‌خصوص در ارتبــاط با داروهایی که پنجره درمانی باریکی[۸] دارند، آگاه باشند.

زیرنویس

1. Case Report

2. Safety

3. Efficacy

4. ~6th – 2nd century BCE) was one of the principal contributors to Ayurveda, a system of medicine and lifestyle developed in Ancient India

۵. زراوند

6. National Institutes of Health

7. Homeopathy

8. In vitro

9. Narrow therapeutic window

منابع

1. Vikas RD. Ashok R. Sandip K. Pharmacovigilance of Herbal Medicines-Aneed for Hour. JPRE. 2017; 1(2): 261-264.

2. Shaw D. Ladds G. Duez P. Williamson E. Chan K. Pharmacovigilance of herbal medicine. J Ethnopharmacol 2012; 140: 513–518.

3. Hussin AH. Ariff AM. Husin M. Taher Y. Influence of Petai (Parkia speciosa, Hassk) on drug metabolism in rat liver. J Biosci 1999; 10: 7-10.

4. Hussin AH. Zulkifli M. Hadijah MT. Zainah A. In-vitroeffect of Pithecallobium jiringa(jering) and Pithecallobium microcarpus(kerdas) on hepatic drug metabolism. In: Abstract Book of the 15thScientific Meeting of the Malaysian Society of Pharmacology and Physiology; 2000 May 8-9; Kubang Kerian: Malaysian Society Pharmacol Physiol 2000; p. ORL32.

5. Eisenberg DM. Kessler RC. Foster C. Unconventional medicine in the United States : prevalence, costs and patterns of use. N Engl J Med 1993; 328: 246-252.